

jatorrizko testua 58. orrialdean

Arte politikoaren eraginaren inguruan eztabaida ireki da Argentinan Veneziako Biennaleak Kaleko Arte Taldea (museo bat edo galeria bat inoiz zapaldu ez duen ekintza talde bat) gonbidatu berri duenean. Argentinak azken urteetan jasan duen egoera ekonomiko larria gogoan izanik, egileak kultura munduaren jarrera aurkezten du eta artea, politika eta komunikabideen arteko harremanak aztertzen ditu.

G A B R I E L A M A S S U H

Krisiaren artea: Artearen krisia

Buenos Aires, 1999ko abendua: Buenos Aireseko Kulturgune baten gimnasia areto korrokoilduan Beatriz Cataniren *Museo Gaucho* antzezlanean bi funtzio bakarretatik bigarrena ari dira antzeztzen. Pertsonaiak esperperntoak dira, familia hirutasun bat da, Argentinako zorigaitzeko konstelazio sozialaren sinbolo gisa interpreta litekeena. Aitak XIX. mendeko jeneral zaharkitu bat ematen du, ozen irakurritako bertso aberkoiak destilatzen dituen supermatxo hanpatu hutsala bera. Beti ibiltzen da liburuez gainezka. Jabea da, abeletxe baten ugazaba, hasiera-hasieratik zaharkitua eta bizkarroia izan zen eta Estatu Nazioa fundatu zuen buruzagi klase haren hondarra. Behiala abelgorriaren oligarkia argentinarra esaten zitzaiona. Bazter batean, ikusleek emakume indiar bat ikusten dute oholtzan eserita, oilategi baten ataka izan zitekeenari lotua. Haurdun dago, militar oihulariak etengabe izaten du umedun. Emakumea, ama minezkoaren irudi bizia, bere leinuaren hasieratik bortxatua, ahuhen ulertezin antzeko bat egiten du antzezlan osoan. Lurraren barrenaren ahotsa da, beti sasikumeez erditzeko zorian, sortu zuen panpa zabor zale eta likitsaren antzera. Guraso haietatik *gauchoa* jaio zen, sasikume analfabetoa, bere konnotazioak orainaldiraino zabaltzen dituen, egungo hiri-kastagabetu baten ezaugarri guztiak dituen lupen baztertu bihurtua: futbol zalea, *homeless*, biopolitikaren esklaboa, kaleko militante zarpail moduko hori, botereak erabiltzen duena erakuslehoak txikitzeko, botoak erosteko edo manifestazio batean biolentzia erabiltzen hasteko ondoren poliziak erreprimitzeko luxua izan dezan.

Buenos Aires, 2003ko ekaina, Maria Pia Lopez soziologoak bere iritzia ematen du eztabaidagai bihurtu den gai gori baten inguruan antolatutako mahai inguruan, "*Artea eta krisia*": Kultur irizpideen aldaketa baten aurrean gaude; aldaketa hori ez da kulturaren barnean sortzen, kulturak testuinguru politikoarekin duen loturan baizik. Bestalde, indar bat dator kultur alorraren barnetik: Argentina munduan marka ikusgarri egiten duen horretara egokitze balizkoa, oportunistak ere esan lekiokoena. Ez "Maradona", duela urte batzuk bezala, "lapikoak" baizik. Ez "lehen mundua eta arte sofistikatua", "txi-roak eta errealismoa" baizik!

1999ko abenduaren eta 2003ko uztailaren artean, Argentina laborategi itzel bihurtu zen lotura sozial berriak eratzetik bizirik irauteko estrategiak sortzeari dagokionez. Mugimendua bere kabuz sortu zen. Hasieran marjinala zen mugimendua, eta bertan estrategia politiko bakarra erakargarri zehatzetan kontzentratzea izan zen. Mugimendu horiek sistema barruan egon zitekeen edozein irudikapen politikoren forma ukatu zuten. Zilegatasuna bilatu zuten ez egituren barruan, baizik eta egoera zehatz bakoitzaren aurrean bere lege propioez artikulatuz doan ekintza zehatzak definitutako alor gordin horretan. Halaxe jaio ziren *piquetero*en mugimenduak, fabrika okupatuak eta beren langileek autogestioz berreskuratutak (egun 180tik gora dira herrialde osoan), kalera beren haserrea oihuka adieraztera irteten ziren *cacerolero*ak, beren bankuek traizionatutako aurreztaile aktiboak... hitz gutxitan, protesta ekintza sorta amaigabea, ikurriz komun batekin: *joan daitezela denak*. Esaldi horretan laburbiltzen zen guztien nazka: akabo behingoz politikoak.

Argentinarrak mesfidantza izan ohi dio Estatuari, eta mesfidantza hori ez da atzo goizekoa. Baina protestabide hori, errizoma sozial zabal baten antzera elkarlotzen diren hainbat zelularen bidez artikulatua, sortu egin zen herrialdea bere hezur-mamitan sentitzen hasi zenean zein ziren Washingtonen adostasunarekin emandako neurriak aplikatzeak zituen ondorioak; neurriak aplikatzeaz klase politikoa arduratu zen, Estatuaren diru kutxa hustetik aberastera ohitutako klase politikoa. 90eko hamarkadaren amaieran, Argentina galeraren isla bihurtua zen: biztanleen erdiak baino gehiago txirotasun mailen azpitik bizi ziren; bien bitartean, gobernuaren aldetik politikari mediatikoak bertako antzerki munduaren talde egonkor bihurtu ziren. Milurteko berriarekin batera, argentinarrak beren historiako krisialdi ekonomiko handienarekin egin zuten topo. Hamar urte haietan, lapurreta haren ondorioz, herrialdeak dena galdu zuen: espazio publikoaren %80tik gora pribatizatu, trenbide sarea sunsituduta, eta jabego alor ugari galdua: uhin irratielektrikoa, petrolioia, radar sistema, komunikabideak, lurpea eta bertako hidrokarbuero guztiak, meatzaritzako industria guztia, itsasaldeetako zati handi bat eta Patagoniako lurren %60.

Nola adierazi zen harrapakina kulturalan? Desberdina izan zen antzerki, literatura, zinema edo arte plastikoak izan. Hondamendia islatu baino gehiago, antzerkia eta zinema egokitu egin ziren hartara. Ez ziren sunsiketatuz hitz egiten saiatu; aitzitik, *hartatik abiatuta* antolatzen ikasi zuten. Haien metaforarik biribilena ez zen izan produktua bakarrik, hura sortzeko makineria baizik. Artista belaunaldi berri batek urte haietan egin zituen bere lehen urratsak. Haren erantzuna ez zen berriaz politikoa izan, nahiz era politikoan egin, zentzu zabalean: produkzio bideak eskasiara moldatu zituen, autogestio zeluletan armatu zen, eszenatokia gutxienera murriztu eta dirulaguntza handiak ematen diren herrialdeetan bakarrik pentsa daitekeen luxua eman zion bere buruari: arrakastan, erantzun numeriko moduan hartua, interesik ez hartzea. Artea espektakulu bihurtzeari aurka egin zioten, medioen kamerek politikariak eta inbertsoreak bakarrik argizatzen zituzten une hartan, artista haiek ez zioten espektakulari jaramonik egin, eta oparotasun politiko-publizitarioaren zirkuaren aurkako portaera erakutsi zuten. Erresistentzia estetiko eta politikoaren zelula askoren sare itzela osatu zuten, 2001eko abenduaren 19 eta 20ko hondamendiaren ondoren bakarrik ikusgai bihurtu zena, hain zuzen ere mugimendu sozial ugari egun argira irten zirenean: pikete zaleak, lapiko zaleak, aurreztaileak etab.

Hori gertatu zen zinemarekin, antzerkiarekin, eta agian lirikarekin ere bai. Arte esparru horietan erantzuna berehalakoa izan zen, adierazpideak birmoldatu egin ziren eta elkarrekin giltzatu berunezko urte haietan idazten zen historiaren arabera. Erantzun hori, ordea, ez zen arte plastikoetan gertatu. Aurtengo Veneziako Biennaleak Kaleko Arte Taldea (museo bat edo galeria bat inoiz zapaldu ez duen ekintza talde bat) gonbidatu zuenean, hain zuzen, instalatu zen plastikoaren artean gaur egun arte politikoa berri baten dimentsioen inguruan dagoen eztabaida. Gonbidapena benetako detonatzailea izan zen, arte mundua bat-batean lozorrotik esnatu balitz bezala. Urte askotan, arte plastikoak krisialditik kanpo gorde ziren, X. eta XI. Dokumentatik sortutako korrante estetikoari jaramonik egin gabe. Hegemonikotzat ulertutako unibertsalismo batean geldituak, ez zuten balizko independentziako jarrera alde batera utzi, eta oraindik ere zuritu

Artista haiek ez zioten espektakulari jaramonik egin, eta oparotasun politiko-publizitarioaren zirkuaren aurkako portaera erakutsi zuten. Erresistentzia estetiko eta politikoaren zelula askoren sare itzela osatu zuten.

egiten da jarrera hori "artearen autonomia" gogor defendatuta². Ez da ohar hauen eginkizuna artista plastikoaren jarrerari azterketa kritikoa egitea, baizik eta galdera garrantzitsu bati erantzutea arte politikarekin lotzeko orduan, haren autonomia kolokan jarri gabe: zein da eduki politikoak bere gain hartu edo irudikatzeako zailtasun horren arrazoia, non eta bere tradizioan Berni edo "Tucumán arde" bezalako izenak dauzkan arte jenero batean?

Zailtasun hori ez da Argentinari berezkoa zaion fenomeno. Komisariotzek sortzen dituzten errezeloek, boluntarista samarrak diren balorazio irizpideek, joera desberdinen nahaste-borrasteak eta, batez ere, eredu ekonomiko baten sunsipena agertzen den bakoitzean usaindu ohi den espiritu zahar-berritzaile horrek, horiek guztiak agerian uzten dute bada-goela leku guztietan krisian dagoen osagai zentral bat: arte irudikapena. Argentinan, krisi hori irudikapen/ordezkapen politikoaren funtsezko ospe galtzarekin batera gertatzen ari da. Bi plano horiek (artistikoak eta politikoak) bat egitea ez da kasualitatea. Badute biek izendatzaile komun bat, bai bata bai besteak elikatzeko erabili dutena: komunikabideen dinamika. Nola artea hala politika urrunegi joan ziren kopuruak lortzeko (publikoena, boto-emaileena, ikus-entzuleena) beren estrategietan. Nola lehia zaitzke irudi mediatikoarekin medioetatik kanpo? Serge Daneyk, X. Dokumentaren liburu bikainean argitaratutako artikulu gogoangarrian, modu iheskorrean ikusi zuen irudikapenaren krisiaren hasiera, Benettonen argazkilaria kalitate estetiko eta manipulatzaileraren aire lotsatuaz aipatu zuenean³. Bertan galdetzen zen zein ote zitekeen sortzailearen eta sortzailearen (publizitarioaren) arteko aldea. Hau da, artearen eta merkatuaren arteko diferentziak ari zen galdezka. Aldea, erantzuten zuen Daneyk, egari dagokionez hartzen den jarrera jakin batean dago. Sortzaileari egiak axola dio; sortzaileak, berriz, fikzio bihurtzen du, eta produktua ren zerbitzura ipini. Sozialismotik haratago eta munduko kapitalismo integratuaren txikizioen ondoren, arteak osteria maneiatu ahal izango ditu kategoria politikoak panfletoan erori gabe, merkatuak inposatu dion jarrera kontziliatzailea alde batera uzten duenean, medioek eta politikak inposatutako adostasunari jaramonik egiten ez dienean.

GABRIELA MASSUH Buenos Aireseko Goethe Institutuaren kultur zuzendaria da.

OHARRAK ETA ERREFERENTZIAK

1 Ekarpena *Funámbulos* aldizkarian erreproduzitu zuen, Buenos Aires, 6. urtea, 19. zk., 2003ko maiatza-abuztua.

2 Arte politikoa berri baten definizioaren inguruan izan diren eztabaida publikoaren adibideak izatearren, ikus *Arte light y arte Rosa Luxemburgo*, MALBA, 2003ko maiatzaren 6a, interneten erreproduzitua *Proyecto Venus*-en web orrian <http://www.proyectovenus.org/discursos/malba.htm>.

3 DANÉY, S. "Bébé cherche eau du bain II", *Libération*, 1991.09.30.